

Gerencsér Ágnes:

**Büntetőjogi szankciók a
versenyjogban**

TARTALOMJEGYZÉK

I. Bevezető gondolatok	3
II. Büntetőjogi szankciók a versenyjogban	4
1. <i>Külföldi szabályozás</i>	6
- Az Egyesült Királyság példája	8
2. <i>A magyar szabályozás</i>	11
A) Az indokoltság kérdése	12
B) Az új magyar szabályozás	13
C) Felmerülő problémák	16
1. Versenyjogi problémák	17
2. Problémák a büntetőjog szempontjából	20
3. Eljárási problémák	23
4. A közösségi jog kérdése	25
5. A társadalmi megítélés kérdése	26
3. <i>A versenyjog kriminalizációjának helyzete és jövője Európában</i>	27
Irodalomjegyzék	30

I. Bevezető gondolatok

A szabad verseny a modern piacgazdaság egyik alapvető feltétele. Szabad verseny nélkül nincs hatékony termelés, magasabbak lesznek az árak, kisebb lesz a választék és rossz disztribúció alakul ki a piacon.

A modern piacgazdaságban a verseny szükségességét már nem kérdőjelezzük meg. A fejlett országok ennek tudatában formálják gazdaságpolitikájukat, és olyan körülményeket próbálnak biztosítani a piacon, hogy a verseny a lehető legjobban érvényesülhessen. Ennek megvalósítására szolgál a versenyjog.

A versenyjog alapvetően a közigazgatási jog és a polgári jog határán helyezkedik el, hiszen míg a versenyhatósági vizsgálat folyamán az igazgatási jelleg dominál, addig a hatósági eljárás inkább a bírósági eljáráshoz hasonlítható.¹ Mindemellett létezik egy harmadik vonatkozás is, ez pedig a „büntetőjogias karakter”.² Ez három vonatkozásban jelenik meg a versenyjogban:

1. Az **Európai Emberi Jogi Egyezmény** gyakorlata szerint a versenyjogi „eljárás és bírság a garanciális igények tekintetében büntetőjogi jellegű (criminal in nature)”. Ezt a versenyjogi *eljárás* és jogviszony, valamint az ott megállapítható *szankció* jellemzőire tekintettel lehet megállapítani.
2. Az **Európai Unió** gyakorlatában ez a kérdés a védelemhez való jog vonatkozásában jelent meg. Ez képezi a büntetőjogi jelleg *eljárási oldalát*.
3. A versenyjog büntetőjogi jellegének *anyag jogi oldala* a **nemzeti jogokban** vizsgálható. A versenyjogi jogsértések büntetőjogi szankciókkal való sújtása, azaz a kriminalizáció meglehetősen újszerű folyamat, ezért alaposabb vizsgálata különösen időszerű.

A pályázat témáját illetően ez utóbbi pont részletesebb áttekintésére kerül sor.

¹ Magyar közigazgatási jog – Különös rész Európai Unió kitekintéssel (szerk.: Ficzer – Forgács) (Osiris – Bp. 2004) – 77. o.

² Az Európai Közösség kereskedelmi joga (szerk.: Berke – Boytha – Dienes-Oehm – Király – Martonyi) (KJK KERSZÖV – Bp. 2003) – 236. o.

II. Büntetőjogi szankciók a versenyjogban

A versenyjog sajátos jellegéből adódóan arra törekszik, hogy a vállalkozások piaci ténykedését szabályozza annak érdekében, hogy a verseny lehetőleg torzulás nélkül megvalósuljon. Ez azonban az egyes vállalkozások számára nyilvánvalóan nem a legkényelmesebb és leggazdaságosabb megoldás, ezért törekednek a tilalmi elv kijátszásra.

Ennek megakadályozására az egyes jogrendszerek, valamint a közösségi jog jogsértés esetére jogkövetkezményeket helyez kilátásba, melyeket az **anyagi jog** fogalmaz meg. Ezen **jogkövetkezmények** természetük alapján három kategóriába sorolhatók.³

1. *közigazgatási jogi* jogkövetkezmények: céljuk általában a jogsértés megállapítása, a magatartástól való eltiltás, meghatározott magatartás előírása, vagy bírság kiszabása
2. *polgári jogi* jogkövetkezmények: semmisség és/vagy kártérítés megállapítására irányulnak
3. *büntetőjogi* jogkövetkezmények: nem általánosan jellemző versenyjogi eszköz

A büntetőjogi jogkövetkezmények alkalmazása nem teljesen újszerű a magyar versenyjogban. A versenykorlátozások jogával ellentétben a tisztességtelen versenycselekményeknek már a Büntető Törvénykönyv hatálybalépésével létezett – és létezik ma is, bár kissé megváltozott tartalommal – szankciójuk.

A büntetőjogi jogkövetkezmények alkalmazása az utóbbi években került a figyelem középpontjába a versenyjog területén. Kialakulásuk leglényegesebb okaként az ún. *kőkemény kartellek*⁴ visszaszorítási szándéka említhető. Az ilyen megállapodások révén a kartellben résztvevők rendkívül nagy hasznot szereznek, míg a verseny tisztességtelen korlátozásával megemelkednek a fogyasztói árak, elmarad az innováció, és a költségvetésnek okozott károk is rendkívüli összegeket jelentenek.

³ Dán Judit: Bevezetés az Európai Közösség versenyjogába (JATE Press – Szeged, 2005) – 27. o.

⁴ Kőkemény kartellnek azokat a versenykorlátozó megállapodásokat hívjuk, amelyek nyilvánvalóan arra irányulnak, hogy a felek tisztességtelen haszonszerzéséhez jussanak, méghozzá a verseny jogellenes korlátozása révén (ilyen például a piac versenytársak közti felosztása, az árverseny kizárása, vagy a közbeszerzéseken történő összejátszás).

Ilyen társadalmi, gazdasági és jogi háttérben merült fel az az igény, hogy a versenyjog eszköztárába fel kell venni a büntetőjogi szankciókat az erőteljesebb fellépés érdekében. Ezt a folyamatot, illetve ennek eredményét nevezzük **kriminalizációnak**.

A büntetőjogi szankciók versenyjogba történő beépítésének gondolata az Egyesült Államokból ered, ahol már régóta elterjedt a szabadságvesztés, vállalkozástól való eltiltás, közérdekű munka vagy pénzbüntetés kiszabása a súlyosabb versenyjogi jogsértések esetén. Mivel a tengerentúlon ez a fellépés viszonylag sikeresnek tekinthető, egyre népszerűbbé vált az a nézőpont a nemzetközi viszonylatban is, hogy ezt a példát követni kell. Egyre több ország versenyjoga kriminalizálódik, noha messze nem egyértelmű ennek a szabályozási módszernek a megítélése és eredményessége.

Míg egyes országokban erőteljesen alkalmazzák a büntetőjogi szankciókat (például az Egyesült Államok mellett Kanadában), addig vannak országok, ahol bár létezik jogszabályi alap, a gyakorlatban nem szabnak ki büntetéseket (ilyenek tekinthető például Írország vagy Franciaország). Emellett néhány országban nem is létezik kifejezett jogszabályi alap a büntetőjogi szankciók alkalmazására (ilyen például Olaszország). A fenti különbségek a jogi kultúrák eltérő jellegében, a társadalmi megítélés különböző fokában, a már meglévő eljárási megoldásokban, a politikai akarat eltérésében, és még számos más tényező meglétében gyökereznek.

A kérdés Magyarországon is a közelmúltban vált aktuálissá, ugyanis a Büntető Törvénykönyv 2005 szeptemberében elfogadott módosításával⁵ immár hazánkban is szabadságvesztéssel büntethető a versenyt korlátozó megállapodás a közbeszerzési és koncessziós eljárásban.

A hazai megoldás vizsgálatát megelőzően rövid nemzetközi kitekintésben vizsgálom meg a kérdéskört, valamint azt, hogy a külföldi tapasztalatok alapján milyen következtetések vonhatók le a magyar szabályozás tekintetében.

⁵ 2005. évi CXI. törvény a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény és más törvények módosításáról

1. Külföldi tapasztalatok

Az utóbbi években meglehetősen elterjedté vált a jogellenes versenyjogi cselekmények büntetőjogi jogkövetkezményekkel való szankcionálása. A megoldások sokszínűségét jól szemlélteti az alábbi táblázat, mely kifejezetten a kartell tevékenységeket érintő büntetőjogi szankciókról ad rövid áttekintést.⁶

	Büntetőjogi szankció	Büntetés mértéke ⁷	Megjegyzés
Amerikai Egyesült Államok	Szabadságvesztés Pénzbüntetés	10 év 100 millió \$	Természetes személyekre 1 millió \$ pénzbüntetés is kiszabható. Általános tendencia az összegek növekedése.
Ausztria	nincs		Egy 2002-es módosítással megszűntek a korábbi büntetőjogi szankciók, helyettük az EU ajánlásának megfelelő bírság-rendszert alakítottak ki.
Ausztrália	nincs		Az ausztrál kormány büntetőjogi szankciók bevezetésén fáradozik.
Brazília	Szabadságvesztés (átváltható pénzbüntetésre)	2-5 év	Ezidáig még nem született büntetőjogi ítélet, bár vannak folyamatban lévő ügyek.
Csehország	Szabadságvesztés Foglalkozástól eltiltás Pénzbüntetés	2 év	A versenyjogi törvény szándékos és súlyos megsértése esetén alkalmazhatók ezek a büntetések.
Dánia	Pénzbüntetés		Az összeg tekintetében nincs felső határ.
Dél-Afrikai Közt.	nincs		
Egyesült Királyság	Szabadságvesztés Pénzbüntetés	6 hónap / 5 év	A Competition Act alapján csak bírság szabható ki, az Enterprise Act alapján szabadságvesztés és egyes esetekben korlátlan mértékű bírság is. A hatóságokkal való együttműködést megtagadása esetén is kiszabható büntetőjogi jogkövetkezmény
Észtország	Szabadságvesztés Pénzbüntetés	3 év 16 millió €	A bűncselekményt az észt Btk. szerint természetes és jogi személy is elkövetheti.
Finnország	nincs		
Franciaország	Szabadságvesztés	4 év	

⁶ A táblázathoz felhasznált forrás: http://www.gettingthedealthrough.com/main_fs.cfm?book=Cartel_Regulation

⁷ A kiszabható legmagasabb érték

	Pénzbüntetés	75 ezer €	
Hollandia	nincs		2005 óta nincsenek büntetőjogi szankciók, a versenyjog közigazgatási jellegét hangsúlyozzák.
Írország	Szabadságvesztés Pénzbüntetés	5 év 4 millió € v. az éves bevétel 10 %-a	A vállalkozás igazgatóságát és menedzsmentjét (a vélelem megdöntéséig) úgy tekintik, mint aki hozzájárult a versenykorlátozó cselekményhez.
Izrael	Szabadságvesztés Pénzbüntetés Közérdekű munka (+ próbára bocsátás)	3 év	A Legfelsőbb Bíróság álláspontja szerint a szabadságvesztés és pénzbüntetés együttes alkalmazása a legcélszerűbb jogkövetkezmény.
Japán	Szabadságvesztés Pénzbüntetés	3 év	
Kanada	Szabadságvesztés Pénzbüntetés	5 év	A bíróságok hangsúlyozzák, hogy a kiszabott összegeknek minél magasabbnak kell lenniük az elrettentés miatt. A kanadai büntetőjog történetének legmagasabb bírsága a Hoffmann-La Roche ügyben kiszabott 50,9 millió kanadai dollár volt.
Lengyelország	nincs		
Mexikó	Szabadságvesztés Pénzbüntetés	10 év 45 ezer \$	
Németország	Szabadságvesztés Pénzbüntetés	5 év	Szabadságvesztés szankció csak az árajánlat egyeztetés esetén jár – egyes pályázati összejátszásoknál azonban sikeresen vádolták meg a kartelleket csalás bűncselekményével.
Norvégia	Szabadságvesztés Pénzbüntetés	6 év	Kartell-bűncselekmény szándékosan és gondatlanul is elkövethető.
Olaszország	nincs		Kartell-bűncselekményekre nincs külön büntetőjogi szankció, de az olasz Btk. egyes rendelkezéseit lehet alkalmazni ilyen cselekményekre.
Portugália	nincs		
Spanyolország	nincs		Az árrögzítő kartellek kriminalizációjára tett eddigi kísérletek sikertelenek voltak.
Svájc	Pénzbüntetés		
Svédország	nincs		A kormány büntetőjogi szankciók bevezetésére irányuló kísérletei ezidáig sikertelenek maradtak.
Szlovákia	Szabadságvesztés	3 ill. 6 év	Korábban 8 éves szabadságvesztést is ki lehetett

	Pénzbüntetés Foglalkozástól eltiltás		szabni.
Szlovénia	Szabadságvesztés	3 év	Ezidáig nem került végrehajtásra egy ilyen ítélet sem.
Törökország	nincs		A török Btk. egyes rendelkezései alkalmazhatóak kartell-cselekményekre.
Venezuela	nincs		

Az Egyesült Királyság példája

A brit kormányzat 2002-ben létrehozta a kartell bűncselekményt („*cartel offence*”), lehetővé téve ezzel a magánszemélyek büntetőjogi felelősségre vonását versenyjogi ügyekben. Az *Enterprise Act*⁸ alapján a kartell bűncselekménnyel megvádolt **magánszemély** 5 évig terjedő **szabadságvesztéssel** büntethető, és/vagy **pénzbírsággal** sújtható. Ezen kívül szintén alkalmazható természetes személyekkel szemben büntetőjogi szankció abban az esetben, amikor az érintett nem működik együtt a nemzeti versenyhatósággal, az OFT-vel (*Office of Fair Trading*), valamint az SFO-val (*Serious Fraud Office*), illetve meghiúsítja a vizsgálatot.

A *Competition Act*⁹ szintén ezeket a szankciókat tartalmazza a nyomozás meghiúsításával kapcsolatban. (Bár ez a törvény nem tartalmaz büntetőjogi szankciót a kartell cselekményekre, a *Competition Appeal Tribunal* (CAT) kimondta a *Napp ügyben*,¹⁰ hogy a fenti törvény megsértésével kapcsolatos eljárásokat a Római Egyezmény szempontjából **büntetőjogi jellegűnek** kell tekinteni,¹¹ mert a büntetések kellően súlyosak és elrettentőek.)

A kartell bűncselekmény bevezetésével az ország egyike lett azon ritka államok körének, akik az árrögzítő kartelleket is büntetik.

A kriminalizációt a Pénzügyminisztérium és a Kereskedelmi és Ipari Minisztérium közös jelentésében támogatta.¹² A 2001-es közleményükben kifejezték, hogy bár a *Competition Act* által biztosított elrettentő erő lényegesen komolyabb lett, a törvény nem

⁸ Enterprise Act 2002, ss 188-189.

⁹ Competition Act 1998, Ch. I.

¹⁰ Napp Pharmaceutical Holdings v DGFT case – 15. Jan. 2002 – para 98-99.

¹¹ „these proceedings are ‘criminal’, for the purposes of Article 6 of ECHR”

¹² Mark Furse – Susan Nash: Partners is Crime – the Cartel Offence in UK Law – International Company and Commercial Law Review (Vol. 15., Issue 5., May 2004) p. 139.

ment elég messzire, ezért az amerikai és más tapasztalatokat figyelembe véve büntetőjogi megoldások alkalmazását sürgették.

Kétségtelen tehát, hogy az amerikai minta¹³ meghatározó volt a szabályozásban, de figyelembe kell venni azt a tényt, hogy a mintául szolgáló modell támogatása sem teljes körű. Az amerikai szakértők véleménye is megoszlik azt illetően, hogy szükség van-e a versenyjog területén büntetőjogi szankciókra. *Elzinga* és *Breit* álláspontja szerint már csak azért sem kívánatos a szabadságvesztés büntetés kiszabása, mert az rendkívüli költséget jelent az állam számára.¹⁴ A pénzbüntetéssel szemben viszont azt az érv merült fel, hogy a kérdéses összeget a kartellek bekalkulálják az árakba.

Látható tehát, hogy a kérdéskör megítélése az angolok számára mintául szolgáló amerikai szakirodalomban sem egységes.

További érvként az OECD ajánlásokra¹⁵ is hivatkoztak, amelyek a kökemény kartellek minél keményebb megfékezését tüzték ki célul, valamint azt is hangsúlyozta a brit kormány, hogy nem az ő országuk lenne az egyetlen európai ország, aki hasonló lépéseket fogad el.¹⁶

Az Enterprise Act-et azonban hazájában nem fogadta teljes elismerés, és ez nem csak a vállalkozások nézőpontja volt, hanem a szakembereké is. Az ellenállás oka több tényezőben gyökerezett. Míg a törvényhozók az amerikai Sherman Act-et látták megvalósulni, addig a szakértők arra a tényre hívták fel a figyelmet, hogy a törvény megalkotását még öt évvel megelőzően is az Egyesült Királyság volt a fejlett világ egyik leggyengébb anti-kartell rezsimje.¹⁷ Ennek fényében ez a kriminalizációs lépés túl nagynak, gyorsnak és elhamarkodottnak tekinthető, ugyanis a gyakorlati megvalósulás ilyen háttérrel erősen megkérdőjelezhető.

Az Enterprise Act megalkotásával számos **probléma** merült fel.¹⁸

Már a büntetendő cselekmény *definíciója* sem volt egyszerű, mert a jogalkotóknak rá kellett döbenniük, hogy a Sherman Act meglehetősen általános szövege nem alkalmazható, ugyanis az Egyesült Királyságban nincs meg hozzá a megfelelő joggyakorlat. A common law sajátosságait figyelembe véve a laikus zsűrire is tekintettel kellett lenni, ugyanis ők

¹³ Sherman Antitrust Act (1890)

¹⁴ K. G. Elzinga – W. Breit: *The Antitrust Penalties* (Yale University Press, Yale, 1976)

¹⁵ OECD, *Hard Core Cartels* (2000)

¹⁶ A törvény megalkotásakor már Franciaország, Németország, Írország és Ausztria is büntette a kartell bűncselekményt (bár 2002 júniusában Ausztria eltörölte ezen rendelkezését) – ld.: Furse-Nash

¹⁷ Julian M. Joshua: *The UK's new Cartel Offence and its Implications for EC Competition Law: a tagged web* – *European Law Review* (Vol.28., No. 5., Oct. 2003) p. 620.

¹⁸ Joshua – p. 621-623.

versenyjogi tapasztalatok nélkül nehezen igazodnak el a meglehetősen bonyolult gazdasági érvek útvesztőjében.

Szintén jelentős probléma merült fel az *elkövető személyét* illetően. A Sherman Act alapján mind a természetes, mind a jogi személyek eljárás alá vonhatók. Az amerikai törvény több mint egy évszázaddal ezelőtti megalkotásakor még tiszta versenyjogi terep állt rendelkezésre, ma azonban már nem ez a helyzet. A brit (és a többi európai ország) versenyjoga mára meglehetősen zsúfolttá vált, hiszen a nemzeti szabályok mellett az uniós rendelkezéseket is figyelembe kell venni.¹⁹ Így a jogalkotók nem merték megkockáztatni a jogi személyek által elkövetett kartell bűncselekmény szabályozását, annak ellenére sem, hogy az angolszász jogrendszerek alapvetően elfogadják a jogi személy önálló büntetőjogi felelősségét.²⁰

Végül az egyik legnehezebb kérdést az *eljáró szerveket megillető hatáskörök* kérdése jelentette. Az angol versenyhivatal, az OFT korábban csak igazgatási hatáskörben járhatott el, ám 2002-ben nyomozási és vádemelési jogot kapott, így ma már a kőkemény kartellekkel szemben mind igazgatási, mind büntetőügyben nyomozást indíthat. Ezzel több probléma is felmerült.²¹ A szabályozással ugyanis elkerülhetetlenné váltak a párhuzamos eljárások. Ráadásul ez nem csak az OFT-n belüli kétszeres eljárás problémáját vetette fel, hanem a büntetőjogi vádat képviselő hivatallal, az SFO-val való párhuzamos cselekményeket is. Mindezek emberi jogi szempontból való elfogadása erősen kétséges.

Az SFO mint csaláselleni hivatal megosztja hatáskörét az OFT-vel, azonban ennek módja sem teljes mértékben tisztázott a törvényben. Annyi bizonyos, hogy a fővádló az SFO, és mellette az OFT vétőjoggal rendelkezik.²² De a gyakorlatban az OFT indítja meg a nyomozást, és csak abban az esetben értesíti az SFO-t, amennyiben a büntetőeljárás szükségessége is felmerül.

Az információk átadásával kapcsolatban is kétségek merültek fel.²³ Ez mindaddig nem jelent problémát, amíg a büntetőeljárásból az igazgatási eljárásba kerülnek át a

¹⁹ Joshua – p. 623.

²⁰ Bárd Károly – Gellér Balázs – Ligeti Katalin – Margitán Éva – Wiener A. Imre: Büntetőjog – Általános Rész (KJK-KERSZÓV – Bp. 2002) – 285. o.

²¹ Részletesebben: Joshua – p. 630-634.

²² Enterprise Act – s. 190(2): „proceedings...may be instituted only -

a) by the Director of the SFO, or

b) by or with the consent of the OFT.”

²³ Renato Nazzini: Criminalisation of Cartels and Concurrent Proceedings – European Competition Law Review (Vol. 24., Issue 10., Oct. 2003) – p. 484-485.

dokumentumok és bizonyítékok, mert ebben az esetben a magasabb szintű büntetőeljárás garanciák nem szenvednek csorbát. Ám fordított esetben sérülhetnek ezek a jogok. Ezért a jogalkotók a szükségesség és arányosság fogalmát hívták segítségül. Így akkor bocsátható az SFO rendelkezésére egy információ, ha a felfedő hatóságnak ésszerű indoka van azt feltételezni, hogy az információ a büntetőeljárás szempontjából releváns, és a felfedés arányos az elérni kívánt céllal.²⁴ Ez a szabályozási mód azonban szintén a hatóságok erőkoncentrációját segíti elő, és a gyakorlatban komoly következményekkel járhat.

Ebből a rövid áttekintésből is látszik, hogy mennyire összetett problémák merülhetnek fel abban az esetben, ha a jogi szabályozás nem képes illeszkedni az adott jogrendszer már meglévő intézményi megoldásaihoz. A brit szabályozás nem vette teljes mértékben figyelembe az amerikai és a saját jogrendszere közti különbségeket, így nem volt képes megfelelően beilleszteni a már meglévő adottságai mellé az új elemeket. Ráadásul a mintául szolgáló amerikai Sherman Act egy olyan társadalmi közegben született meg bő 120 éve, amelyben a közvélemény neheztelt az iparmágnások egyre növekvő hatalmára, míg a mai Európában nem kedvez a társadalmi és politikai környezet a hasonló törekvések tényleges, és nem csak látszólagos érvényesítésére.

2. A magyar szabályozás

2005 novemberében a magyar versenyjogot is elérte az előbbieken bemutatott kriminalizációs tendencia.

A változások gyökere a sajátos hazai problémákban is kereshető. A magyar versenyjog számára az egyik legkritikusabb területnek számító közbeszerzések, illetve koncessziós ügyek jelentik a legnagyobb kihívást. Itt merülnek fel a legsúlyosabb problémák, ugyanis az esetek jellegéből adódóan rendkívül nagy összegekről kell döntenet. Ezen a területen létrejött tiltott versenykorlátozó magatartások hatalmas – százmilliárd forintos nagyságrendű - károkat tudnak okozni a költségvetésnek. Az ilyen magatartások elleni hatékony fellépés célzatától vezérelve egyre több irányból érkezett olyan kezdeményezés, amely közbeszerzési területen büntetőjogi jogkövetkezmények bevezetését sürgette.

²⁴ Enterprise Act, s. 242.

A) Az indokoltság kérdése

A **kriminalizáció mellett** két fő érvet lehet felhozni. Az egyik teljesen kézenfekvő: a *nagyobb elrettentő erő*. Amennyiben egy vállalkozás vezetője nem csak azzal kénytelen számolni, hogy cége vagyoni helyzete vagy jó hírneve kerül veszélybe, hanem már saját vagyona és személyes szabadsága is, az már jóval nagyobb visszatartó erőként jelenik meg.

A másik szempont az *engedékenységi politikával* („*leniency policy*”) kapcsolatos.²⁵ Ez azt jelenti, hogy amennyiben a jogsértő megállapodásban részes fél magatartásával felhagy és felfedi ezt a hatóságok előtt, mentesül a kifizetendő bírság alól. A büntetőjogi szabályozás szorgalmazói szerint így a nagyobb büntetéstől való félelem miatt a vállalkozások nagyobb hajlandóságot mutatnának a bejelentésekre.

A kriminalizációs tendenciát látszik még alátámasztani az *OECD* versenyjogi tevékenysége is, amely minél keményebb, határozottabb fellépést szorgalmaz fórumain.

Ezen kívül megemlíthető még, hogy az *uniós tagállamokban* is megfigyelhető egy általános versenyjogi kriminalizációs irány.

Az előnyök mellett azonban számba kell venni a szabályozásból származó **hátrányokat** is. A nehézségek az alábbi három vonatkozásban merülhetnek fel:

- Problémát jelenthet az adott országban már kialakult jogrendszerbe történő korábban ismeretlen elem beillesztése, hiszen az *eltérő intézményrendszer* és a *különböző közigazgatási és büntetőjogi szabályozás* révén nem lehet szó automatikus modellátvételtől.
- *Az európai országok tapasztalatai nem túl kedvezőek* az új tendencia tekintetében. Tény, hogy az uniós államok többségének joga biztosít valamilyen büntetőjogi szankciót ilyen esetre, ám a szabadságvesztés jogkövetkezménye bár az országok felénél megtalálható, a gyakorlatban nem létezik. Adott ugyan a kiszabás lehetősége, de nem nagyon tudunk arról, hogy európai cégvezetők börtönben ülnének, de még arról sem hallani, hogy bármiféle büntetőjogi szankcióval léptek volna fel ellenük.²⁶
- Végül nem árt figyelemmel lenni a kérdéskör *társadalmi megítélésére* sem. Ugyanis addig, amíg a kartellezők nem számítanak éppúgy bűnözőknek, mint az egyéb

²⁵ Ld. bővebben: A GVH elnökének és a GVH Versenytanácsa elnökének 3/2003. számú közleménye a kartellek feltárását segítő engedékenységi politika alkalmazásáról

²⁶ Börtön várhat a kartellezőkre – Interjú Tóth Tihamérral, a Gazdasági Versenyhivatal elnökhelyettesével, a Versenytanács elnökével (Index hírportál – 2004. szept. 8.)

gazdasági bűncselekményeket elkövetők, addig nem valószínű, hogy hatékonyan lehet fellépni ellenük.

B) Az új magyar szabályozás

A kriminalizációs törekvések eredményeképpen a Parlament 2005 szeptemberében elfogadta a Büntető Törvénykönyv (Btk.) módosításáról szóló 2005. évi XCI. törvényt, amelynek 14. §-a szerint a Btk. a következő alcímmel és 296/B. §-sal egészül ki:

„Versenyt korlátozó megállapodás közbeszerzési és koncessziós eljárásban

296/B. § (1) Aki a **közbeszerzési eljárás**, illetve a **koncesszióköteles tevékenységre** vonatkozóan kiírt nyílt vagy zártkörű pályázat eredményének befolyásolása érdekében az árak (díjak), illetőleg egyéb szerződési feltételek rögzítésére, illetve a piac felosztására irányuló *megállapodást köt*, vagy *más összehangolt magatartást tanúsít*, és ezzel a versenyt korlátozza, büntetést követ el, és öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Az (1) bekezdés szerint büntetendő az is, aki a közbeszerzési eljárás, illetve a koncesszióköteles tevékenységre vonatkozóan kiírt nyílt vagy zártkörű pályázat eredményének befolyásolása érdekében a vállalkozások társadalmi szervezete, a köztestület, az egyesülés és más hasonló szervezet olyan *döntésének a meghozatalában vesz részt*, amely a versenyt korlátozza.

(3) A büntetés vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztés, közérdekű munka vagy pénzbüntetés, ha az (1) és (2) bekezdésben meghatározott cselekményt jelentős értéket meg nem haladó közbeszerzési értékre követik el.

(4) Nem büntethető az (1)-(3) bekezdésben meghatározott bűncselekmény elkövetője, ha a cselekményt, mielőtt az a hatóság tudomására jutott volna, a hatóságnak bejelenti, és az elkövetés körülményeit feltárja. Hatóság alatt a verseny- vagy pénzügyi felügyeletet ellátó szerveket és a közbeszerzésekkel kapcsolatos jogorvoslati eljárást lefolytató szervet is érteni kell.”

A büntetőjogi jogkövetkezmény tehát csak a közbeszerzési eljárások és a koncesszióköteles tevékenységek megsértésére vonatkozik, és nem terjed ki minden hagyományos értelemben vett kartellre, így nem vonatkozik azokra a versenykorlátozó

magatartásokra, amelyek a közbeszerzéseken és pályázatokon kívül jönnek létre. Tehát ezen a téren nem a verseny mint általános érdek, hanem ezen speciális helyzetek védelme az elsődleges.

A törvény indokolása szerint a szabályozás szükségességét a *speciális jogi tárgy* indokolta, amelyet nem csak a verseny szabadsága jelent, hanem a „közpénzek, a költségvetési források átlátható, tisztességes és haszonelvű felhasználásának védelme.”²⁷

Az elkövetési magatartás a megállapodás megkötésével, illetve összehangolt magatartás tanúsításával történhet, valamint emellett nevesíti a törvény a vállalkozások társadalmi szervezeteinek döntését is. A megállapodás egy viszonylag tág fogalom: két vagy több fél egybehangzó akarat-kijelentésével valósul meg, amelynek nem kell szükségszerűen bírnia az alakiságokkal (sőt, a legtöbb esetben ez hiányzik is). Tartalmát a versenyjogi szabályok töltik ki. A megállapodás fogalmának egy nevesített esete az összehangolt magatartás. Ez a vállalkozások olyan informális együttműködése, amely nem éri el a megállapodás szintjét, de a tudatosan a verseny kockázatának csökkentésére irányul. Külön törvényi említésének azért van jelentősége, mert a csupán párhuzamos magatartást a Btk. nem rendeli büntetni. A harmadik eset a vállalkozások társulásainak döntésére vonatkozik, és nevesítésére azért került sor, mert a törvényhozó el akarta kerülni azt a lehetőséget, hogy a megállapodás fogalmából esetleg kilógjon ez a versenykorlátozó cselekmények számára meglehetősen alkalmas terep.²⁸

A tényállás *elkövetési tárgyát* a közbeszerzési vagy koncessziós eljárásban benyújtott ajánlat képezi. A bűncselekmény megvalósítása esetén az ajánlatkérő nem olyan tartalmú ajánlatokat kap, mint amelyet egyébként létrejött volna. Ez megnyilvánulhat a magasabb árakban, az ajánlatok számában, valamint az is lehetséges, hogy valamely potenciális pályázó visszatartja ajánlatát.

A cselekmény *eredmény-bűncselekmény*. Csak akkor tényállásszerű a magatartás, ha megvalósult az eredmény, azaz a verseny korlátozása. Ennek pontos meghatározása versenyjogi kérdés. Azonban az, hogy ez meddig számít kísérletnek, és hol kezdődik a befejezettség, már nehezebb kérdés. Ezzel kapcsolatban három lehetséges megoldás vethető

²⁷ 2005. évi XCI. törvény indokolása a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény és más törvények módosításáról – 2. pont

²⁸ Csépai Balázs – Ujvári Ákos: A versenyt korlátozó megállapodás közbeszerzési és koncessziós eljárásban való büntethetőségének kérdésköre – Jogtudományi Közlöny (2006/6) (továbbiakban: Csépai B. – Ujvári Á. tanulmánya)

fel.²⁹ Az első megközelítés szerint már a felek közötti rivalizáció megszűnését felváltó jogellenes együttműködés is megvalósítja a befejezett cselekményt. Annak ellenére, hogy a versenyjog alapján már ekkor is lehetőség nyílik szankció alkalmazására, a büntetőjog szempontjából ez a megközelítés nem tűnik megfelelőnek, hiszen itt még lehet mód önkéntes eredmény-elhárításra. A második megoldás szerint a valótlan ajánlatok megjelenésével, illetve az ajánlattétel elmaradásával jön létre a versenykorlátozó hatás, és akkor válik befejezetté a bűncselekmény, amikor az ajánlattevő megismeri azok tartalmát. Ennél meggyőzőbb az a megközelítés, amely szerint akkor beszélhetünk a versenykorlátozó hatásról, ha „a vevők, fogyasztók döntésüket a korlátozott versenyből fakadó korlátozott vagy torzult kínálat alapján hozzák meg, és ezzel azután vagyoni hátrányt szenvednek.” Ebben az esetben a befejezettség a pályázatok alapján való döntéshozattal valósul meg. Dogmatikailag ez a megoldás tekinthető a legtisztábbnak, hiszen így megoldottá válik az önkéntes elállás és az önkéntes eredmény-elhárítás kérdésköre is. Előbbi egy új, valódi ajánlat benyújtásával, utóbbi a manipulálás felfedésével valósítható meg. A kísérlet ebben az esetben a pályázatok benyújtásával befejezetté válik.

A megállapodás és az összehangolt magatartás (1) bekezdés szerint megvalósuló eseténél nem valósul meg társtettség, ugyanis a tényállás egy szükségszerű többes tettességet (*concursum necessarium*) feltételez, így önálló tettesként felenek. Ugyanez a helyzet a (2) bekezdés szerinti esetben is, hiszen az egyszemélyi döntés kizárt ilyen szervezeteknél. Ugyanakkor az egyes döntést hozó személyek itt is önálló tettesként követik el a bűncselekményt.³⁰

A tényállás szerint a cselekmény *célzatos bűncselekmény*, a közbeszerzési vagy koncessziós eljárás eredményének befolyásolására kell irányulnia. Így a bűncselekményt nem csak árak vagy díjak, hanem például egyéb szerződési feltételek (például biztosíték, garancia, vételi jog) rögzítésével, vagy versenyt színlelő összejátszó magatartással is el lehet követni.³¹

Az *elkövetői szándékkal* kapcsolatban megállapítható, hogy a cselekmény csak szándékosan valósítható meg. A célzat (az eredmény befolyásolása) tekintetében kizárólag egyenes szándékról beszélhetünk, míg az eredmény (a verseny korlátozása) megvalósulhat eshetőleg szándékkal is. Ezzel szemben a versenyjogban a célzatos (tehát egyenes

²⁹ Csépai B. – Ujvári Á. tanulmánya

³⁰ Belovics E. – Molnár G. – Sinku P.: Büntetőjog – Különös Rész (HVG-ORAC Bp. 2005) 481. o.

³¹ 2005. évi XCI. törvény indokolása a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény és más törvények módosításáról – 3. pont

szándékú) magatartás mellett akkor is büntethető a cselekmény, ha a szándék nem éri el még a gondatlanság szintjét sem. Ez azt jelenti, hogy a szubjektív büntetőjogi felelősséggel szemben a versenyjogban objektív felelősségről beszélhetünk. Így tehát versenyjogi jogsértés megállapításához elegendő a verseny korlátozásának bizonyítása, nem szükséges az eredmény megléte, a büntetőjog megköveteli, hogy az eredményhez célzat is kapcsolódjon.³²

A törvény szerint a *bűncselekmény alanya* a gazdálkodó szervezet³³ ügyvezetésre vagy képviselőre feljogosított tagja, tisztségviselője, alkalmazottja, illetve a gazdasági társaság tagja lehet, „aki a gazdálkodó szervezeten belüli tevékenysége vagy pozíciója révén érdekeltje a piaci versenynek és a versenytársakkal megállapodást köthet, illetőleg aki a vállalkozások társadalmi szervezete, a köztestület, az egyesülés és más hasonló szervezet döntésének meghozatalában részt vesz.”³⁴ Tehát a bűncselekményt nem csak a cégvezető vagy a vezető tisztségviselő, de az egyszerű tag is elkövetheti, ha érdekelt abban, hogy megszülessen a megállapodás, és a partnerekkel megállapodhat. Ezzel a megfogalmazással egy széles elkövetői kört lehet megállapítani, hiszen itt nem szerepelnek azok a kitételek, amik más gazdasági bűncselekményeknél előfordulnak (így például a gazdasági tevékenységhez kapcsolódó feltétel a csődbüntetésnél³⁵, vagy a szűkítő feltétel a gazdálkodó szervezet tagjaira vagy tisztségviselői vonatkozóan). Mindemellett az is elképzelhető, hogy a tényállást a versenyző feleken kívül álló harmadik (például a pályázat kiírásában résztvevő) személy is megvalósíthatja, részesi minőségben.

A tényállás jellegéből egyértelművé válik, hogy az csak a horizontális kartellekre vonatkozhat.

C) A felmerülő problémák

A szabályozást megelőzően a Magyar Versenyjogi Egyesület a GVH véleménye alapján tanulmányt készített a büntetőjogi szankcionálás kérdéskörének várható problémáiról.³⁶

A továbbiakban a felmerült nehézségeket ezen dokumentum alapján tekintem át.

³² Csépai B. – Ujvári Á. tanulmánya

³³ Btk. 137. § 17. pont – ezt az 1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről (Ptk.) tölti meg tartalommal

³⁴ 2005. évi XCI. törvény indokolása – 3. pont

³⁵ Btk. 290. § (1) – ezt a szűkítést célszerűbb lenne ennél a tényállásnál is bevezetni, mert így a Ptk. által meghatározott alanyok köre szűkebb kört jelent, mint a versenyjogi alanyok köre (így például az egyéni ügyvéd vagy a szakszervezet nem tarthat a büntető tényállás hatálya alá)

³⁶ Hargita Árpád: A versenyjogi jogsértések büntetőjogi szankcionálásának kérdésköre – a Magyar Versenyjogi Egyesület egyeztetésre szánt tanulmánya a Tpv. 2005-ös módosításáról (továbbiakban: Hargita Árpád tanulmánya)

A problémák körét a tanulmány több irányból is megvizsgálta. Figyelembe vették a versenyjogi, büntetőjogi, eljárásjogi, és közösségi jogi szempontokat, valamint a társadalmi megítélés problémáját, majd lehetséges megoldási módokat vázoltak fel.

1. Versenyjogi problémák

A versenyjoggal kapcsolatos problémák leginkább az **engedékenységi politikával** kapcsolatban merülnek fel.

Az engedékenységi politika tulajdonképpen a büntetőeljárásban ismert vádalkuhoz hasonló megoldás, amelynek során a saját (és ezzel egyben a megállapodásban részt vevő más felek) jogsértését felfedő vállalkozás részben vagy teljesen mentesül a bírság alól. Alkalmazása sikeresnek mondható az Egyesült Államokban, éppen a büntetőjogi szankcióktól való félelem miatt, azonban hazánkban más a helyzet, mint a tengerentúlon.

A hatékony engedékenységi politika csak úgy működhet, ha a versenyhatósághoz intézett feltáró beismerés esetére a jogalkotó garantálja az elkövetők büntetőjogi felelősség alóli mentesülést is. Ezt a Btk. 296/B. § (4) bekezdésében meg is tették.

Az intézmény azonban nálunk eddig két okból nem tűnt túl vonzónak a vállalkozások számára.³⁷

Az első ok a *közbeszerzési törvény*³⁸ szabályozásában volt keresendő. A piaci visszajelzések szerint a vállalkozásokat nagyban visszatartotta a jogellenes megállapodások felfedésétől az attól való félelem, hogy kizárják őket a későbbi közbeszerzési eljárásokból.³⁹ A közbeszerzési törvény 61. § (1) bekezdés b) pontja szerint ugyanis az ajánlatkérőnek lehetősége volt arra, hogy az ajánlati felhívásban előírja, hogy nem lehet ajánlattevő az, aki (vagy akinek alvállalkozása) öt évnél nem régebbi jogerős és végrehajtható versenyhatósági vagy bírósági határozat szerint a Tpv. értelmében jogszabálysértést követett el. Ennek következményeképpen a kartellek inkább nem éltek az engedékenységi politika lehetőségével, hiszen a közbeszerzésekből való kizárás veszélye továbbra is fennállt, ami nagyobb hátrányt jelentett számukra, mint egy esetleges lebukás esetén fizetendő bírság. Éppen ezért a GVH

³⁷ A GVH elnökének és a GVH Versenytanácsa elnökének 1/2004. számú (a kartellek feltárását segítő engedékenységi politika feltételeinek átmeneti könnyítéséről szóló) közleményéig mindössze öt ilyen kérelem érkezett.

³⁸ 2003. évi CXXIX. törvény a közbeszerzésekről

³⁹ A Gazdasági Versenyhivatal elnökének beszámolója az Országgyűlés részére 2004-ről – 21-22. o. (továbbiakban: beszámoló)

elnöke 2004-es Országgyűlési beszámolójában javasolta a közbeszerzési törvény említett rendelkezésének hatályon kívül helyezését, vagy annak alkalmazásának leszűkítését olyan vállalkozásokra, amelyek nem (vagy nem sikerrel) vesznek részt az engedékenységi politikában.⁴⁰

A törvény módosítása⁴¹ megtörtént, így jelenleg azokat az ajánlattevőket zárhatja ki az ajánlatkérő, akik jogerős és végrehajtható versenyfelügyeleti, illetve bírósági határozat szerint a Tpv. 11. §-ába ütköző jogszabálysértést követtek el, és egyúttal bírság kiszabásában részesültek. Így azok, akik az engedékenységi politika keretében teljes bírságösszeg elengedésben részesültek, nem zárulnak ki a közbeszerzési eljárásokból. Azok azonban továbbra is kizárhatók, akik csak részleges bírságelengedésben részesültek.⁴²

A másik olyan tényező is, amely miatt a fenti módosítás ellenére sem várható, hogy a közeljövőben az engedékenységi politika Magyarországon jelentős eredményeket hoz, a hazai piac meglehetősen kis méretéből fakad. A *magyar vállalkozások vezetői köre* a legtöbb piacon „egymást jól ismerő, akár *baráti viszonyban* lévő személyekből áll, akik még... a pusztán adminisztratív bírsággal fenyegető eljárás... megindítását is tisztességtelennek tartják a versenytárs vállalkozásokkal szemben.”⁴³ Ilyen körülmények között a szabadságvesztés szankciója még komolyabb visszatartó erőt jelenthet a versenykorlátozó megállapodást felfedni szándékozó vállalkozás előtt. Bár várhatóan idővel változni fog ez a szemlélet, egyelőre nem lesz túl kedvező hatással az amúgy eddig sem túl hatékony engedékenységi politikára.

Bár az engedékenységi politika a fent említett törvénymódosítással kedvezőbb lehetőségeket nyújt a vállalkozásoknak, továbbra is fennállnak olyan tényezők, amelyek visszatartják a vállalkozásokat megállapodásaik feltárásától. A bejelentő vállalkozásnak ugyanis elsőként kell feltárnia a cselekményt, tehát olyan időpontban, amikor még arról nincs tudomása a GVH-nak. Arról ugyan tájékoztatja a hivatal a kérelmezőt, hogy bejelentése elsőnek minősül-e, de arról nem nyújt információt, hogy ugyanazt a cselekményt más hatóságnál bárki más felfedte-e. Ebből már látható, hogy egy engedékenységi kérelem benyújtása esetén a bírság elengedése mellett még nem feltétlenül garantálható a büntetőjogi

⁴⁰ Ld.: beszámoló – 13. o.

⁴¹ 2005. évi LXXXIII. törvény a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvény hatálybalépésével összefüggő egyes törvények módosításáról – 268. §

⁴² Tájékoztató a kartellek feltárását segítő engedékenységi politika alkalmazásáról a GVH elnöke és a GVH Versenytanácsának elnöke által kiadott 3/2003. számú közleményhez kapcsolódó egyes kérdésekről

⁴³ Hargita Árpád tanulmánya – 3. o.

felelősség alóli mentesülés, hiszen előfordulhat az is, hogy valaki már korábban felfedte a cselekményt például a nyomozó hatóság előtt, de arról még nem szerzett tudomást a GVH. Bár ez utóbbi esetnek a valószínűsége meglehetősen csekély, előfordulása nem zárható ki.

Ezzel kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy a GVH és a Btk. egy ponton eltérő feltételt szab a bejelentést tevő személyéhez. A GVH 3/2003-as közleménye ugyanis nem teszi lehetővé, hogy több vállalkozás együttesen tegyen bejelentést ugyanazzal az üggyel kapcsolatban, és így valamennyien mentesüljenek a bírság terhe alól. Kizárólag az első jelentkező részesülhet ebben a kedvezményben, de nem a közös feltárás esetén. Ezzel szemben a Btk. 296/B. § (4) bekezdésének értelmezése során nem zárható ki, hogy az elkövetők közösen tegyenek feltáró beismerést. Ennek a megoldásnak azonban a nyilvánvaló előnyök (azaz a valamennyi résztvevő büntetőjogi felelősség alóli mentesülése) mellett van egy hátránya is, nevezetesen az, hogy a Közlemény értelmében így nem mentesülnek a versenyjogi felelősség alól. Ugyanakkor felmerülhetnek a bizonyítékok átadásával kapcsolatos nehézségek is.⁴⁴

Szintén eltér a GVH és a Btk. követelménye a bejelentést megtevő személyét illetően. Míg ugyanis a Btk. szerint az elkövetőnek kell feltárnia a cselekményt (ezt a kört pedig a bírói gyakorlat fogja kialakítani), addig a GVH-nak a 3/2003-as közleményhez kapcsolódó tájékoztatása szerint csak a vállalkozás képviselőjétől (ez a törvényes képviselő vagy a meghatalmazott) lehet ilyen kérelmet elfogadni. Amennyiben ezt nem ilyen, hanem csak egy egyszerű elkövető (például egy tag) teszi meg, ő mentesül ugyan a büntetőjogi felelősség alól, de a vállalkozás nem mentesül a versenyjogi szankciók alól. Így az előbbi példa szerint tehát egy ilyen esetben az a helyes megoldás, ha a vállalkozás törvényes képviselője vagy meghatalmazottja benyújtja kérelmet, és a tag pedig ezzel egyidejűleg saját nevében jár el. Abban az esetben, ha több tag is részt vett a bűncselekmény elkövetésében, de ők nem járnak el az előbbi taghoz hasonlóan, akkor ők a büntetőjogi felelősség alól nem mentesülnek. (Fontos megjegyezni, hogy a természetes személyek által megtett közös beismerést elfogadja a GVH, ha ők ugyanannak a vállalkozásnak a nevében jártak el.) Ebben a körben talán az a leglényegesebb, hogy több elkövetőnél akár egyetlen elkövető feltáró vallomásának elmaradása esetén nincs akadálya annak, hogy az ügyész vele szemben vádat emeljen, és a jogi személlyel szemben intézkedés alkalmazását kezdeményezze.

⁴⁴ Ld. részletesebben: 24. o.

2. Problémák a büntetőjog szempontjából

Az egyes országok joga eltér abban, hogy milyen terjedelmű magatartási kört szankcionáljon az *anyagilag tényállás*. A legszűkebb kört a közbeszerzési tendereken történő megállapodás szabályozása jelenti.⁴⁵ Ennél egyel szélesebb lehetőség a kőkemény kartellek szankcionálása (ezt láthattuk a brit példán), míg a legtágabb körnek a kőkemény kartellek mellett az erőfölénnyel történő visszaélés bizonyos eseteinek büntetőjogi tényállásba való foglalása. Hazánk Németországhoz hasonlóan az első megoldást választotta.

Ezzel kapcsolatban azonban alkotmányossági kérdések merülhetnek fel, ha az állam nem egyenlőképpen szankcionál olyan magatartásokat, amelyek mind a közvagyon, mind a magánvagyon terhére elkövethetőek (ilyen lehet a díjdrágítás egy építési pályázaton való összejátszásnál).

A **szankcionálandó személyi kört** illetően a magyar büntetőjogi megoldás (akárcsak a korábban bemutatott brit példa) csak a természetes személyekre vonatkozóan állapít meg szankciót, jogi személy nem vonható felelősségre büntetőjogi alapon a versenykorlátozás miatt, így pénzügyi büntetése kizárólag a Btk. alapján nem lehetséges.⁴⁶ Ezt az álláspontot támogatja az Európai Közösség is. Ugyanakkor *a jogi személlyel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedésekről szóló 2001. évi CIV. törvény* különféle intézkedések alkalmazását teszi lehetővé a terhelttel szemben folyó büntetőeljárás keretén belül. Ebben az esetben a jogi személy büntetőjogi felelőssége származékos, párhuzamos, azaz csak akkor szankcionálható, ha ez a természetes személy elkövető felelősségéhez kapcsolható. A büntetőeljárás tehát csak a természetes személy ellen folyik, akinek csupán eljárási helyzetét osztja a jogi személy.

A törvény kimondja, hogy intézkedések csak a Btk.-ban meghatározott „szándékos bűncselekmény elkövetése esetén alkalmazhatók, ha a bűncselekmény elkövetése a jogi személy javára vagyoni előny szerzését célozta vagy eredményezte, és a bűncselekményt a jogi személy

- a) ügyvezetésre vagy képviselőre feljogosított tagja vagy tisztségviselője, felügyelő bizottságának tagja, illetőleg ezek megbízottja a jogi személy tevékenységi körében követte el,

⁴⁵ 2002 előtt létezett egy ennél szűkebb megközelítés is, ugyanis Ausztriában kizárólag az építőiparra mint a kartellekkel leginkább fertőzött területre vonatkozott a büntetőjogi szabályozás.

⁴⁶ A kontinentális jogrendszerek elutasítják a jogi személy önálló büntetőjogi felelősségét.

b) tagja vagy alkalmazottja a jogi személy tevékenységi körében követte el, és azt a vezető tisztségviselő felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettségének teljesítése megakadályozhatta volna.”⁴⁷

A (2) bekezdés szerint ezek az intézkedések akkor is alkalmazhatók, ha a bűncselekmény elkövetése a jogi személy javára vagyoni előny szerzését eredményezte, és a jogi személy ügyvezetésre vagy képviselőre feljogosított tagja vagy tisztségviselője a bűncselekmény elkövetéséről tudott.

A törvény három intézkedést jelöl meg mint lehetséges jogkövetkezményt. Így lehetőség van a jogi személy megszüntetésére (ez kizárólag önálló szankcióként alkalmazható), korlátozni lehet tevékenységét (például nem vehet részt közbeszerzési vagy koncessziós eljárásban), és emellett alternatív módon kiszabható pénzbírság is.

A jogi személyekkel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedésekkel szemben azonban gyakran felmerül, hogy sértik a kétszeres értékelés tilalmát.

A jogkövetkezményeket illetően az alábbi problémák merülhetnek fel.

a) A *szabadságvesztés* kétségtelenül elrettentő eszköz. Az országok általában három vagy öt évig terjedő szabadságvesztéssel rendeleik büntetni az ilyen cselekményeket, de az Egyesült Államok 2004-es büntető törvénykönyv módosításával már tíz évig terjedő szabadságvesztést is lehetővé tesz. Ez azonban nagyrészt azt szolgálja, hogy a nyomozó hatóságok jogosítványukat szélesebb körben gyakorolják. Ugyanakkor Európában ritkán kerül végrehajtásra akár egyetlen versenyjogi ügyben kiszabott szabadságvesztés is. Ez egyrészt az ügyek fel nem derítettsége miatt van így, másrészt pedig amiatt, hogy a legtöbb ország jogalkalmazója választhat, hogy szabadságvesztést vagy pénzbüntetést szab ki, ami természetesen ez utóbbival szokott végződni.

b) A szabadságvesztéssel szemben talán a legmegfelelőbbnek a *vagyoni szankciók* alkalmazása tűnik, bár ebben az esetben megtörténhet az, hogy a vállalkozás átvállalja a döntéshozóra kiszabott büntetés megfizetését, és ezzel a büntetés személyi jellege eltűnik.

⁴⁷ A jogi személlyel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedésekről szóló 2001. évi CIV. törvény – 2. § (1)

A vállalati döntéshozókra kiszabható pénzbüntetés mellett szól az, hogy „egyértelműen rámutatna a vállalat által elszenvedett, esetenként százmilliós vagy milliárdos bírság felelősére, alkalmat adva arra, hogy vele szemben a vállalat... további szankciókat alkalmazzon (elbocsátás).”⁴⁸

Ugyanakkor kétséges, hogy mennyiben állná meg a helyét az Emberi Jogok Európai Bírósága előtt egy olyan kettős eset, amelyben a vállalkozás mellett a vezető tisztségviselő is pénzbírság megfizetésére köteles. Ezzel felmerülhet a kétszeres értékelés tilalmának megsértése.

c) A *közérdekű munka*, mint szankció lehetősége szintén elég elrettentő lehet, ám a külföldi tapasztalatok⁴⁹ ezzel szemben sem túl meggyőzőek. Az Egyesült Államokban a vállalatok vezetőinek lehetőségük van saját cégük jótékony szervezeteinél letölteni a büntetést, ám ezzel nyilvánvalóan csökken a büntetés morális súlya.

d) A mellékbüntetésekre áttérve a *foglalkozástól való eltiltás* tűnhet a legjobb alternatívának. Írországban ezt önálló büntetésként lehet kiszabni versenyjogi jogsértések esetén, Nagy-Britanniában pedig a vállalatvezetéstől való eltiltásra van mód. Talán hazánkban is egy ilyen megoldás jobb eredményre vezetne, mint a szabadságvesztés alkalmazása.

Jelenleg a gazdasági társaságokról szóló törvény⁵⁰ 23. § (1) bekezdése értelmében nem lehet vezető tisztségviselő az a személy, akit bűncselekmény elkövetése miatt jogerősen szabadságvesztés büntetésre ítélték, amíg a büntetett előélethez fűződő hátrányos jogkövetkezmények fennállnak.

Ám hasonló célra vezethetett volna az a megoldás is, amit a Versenyjogi Egyesület vetett fel. A megoldást a Gt. 23. §-ának (3) és (4) bekezdéséhez hasonló szabályozásban látták.⁵¹ Eszerint

„23. § (...)

(4) A gazdasági társaságnak a cégjegyzékből hivatalbóli törlési eljárás következtében történő törlését követő két évig nem lehet más gazdasági társaság

⁴⁸ Hargita Árpád tanulmánya – 8. o.

⁴⁹ Egyesült Államok, Kanada, Ausztrália, Izrael

⁵⁰ 1997. évi CXIV. törvény a gazdasági társaságokról (Gt.)

⁵¹ A (3) bekezdés szerinti fizetéseképtelenséggel kapcsolatos szabályokat már nem tartalmazza a 2006 július 1-jén hatályba lépő új Gt. (2006. évi IV. törvény)

vezető tisztségviselője az a személy, aki a törlést megelőző évben a törléssel megszűnt gazdasági társaságnál vezető tisztségviselő volt.”

Ennek mintájára javasolták eltiltásra azt a vállalati döntéshozót, akinek felelősségét megállapította a GVH, és bírságot szabott ki ellene. Emellett a mód mellett szólhat az az érv is, hogy egy ilyen büntetés nem csupán kellően elrettentő jellegű lenne, de egyben preventív funkcióval is bírna.

Mindez azt mutatja meg, hogy olyan más lehetséges módok is rendelkezésre álltak volna a szabadságvesztés bevezetésével szemben, amelyek talán jobban illeszkednének az elkövetett bűncselekmény jellegéhez, és végrehajthatóságuk is egyszerűbb lehetne.

3. Eljárási problémák

A büntetőjogi szankciók bevezetésével felmerült a kérdés, hogy a **nyomozati funkciót** melyik szerv töltsse be. Ez a probléma azért vetődött fel, mert megoldást kellett találni arra, hogy az adminisztratív versenyjogi eljárás mellett esetlegesen párhuzamosan futó büntetőjogi eljárás hogyan viszonyuljon az előbbihez.

Nálunk is azokat a problémákat kellett végiggondolni, amivel az angol versenyhatóság szembesült a cartel offence bevezetésekor. Ebben a helyzetben ugyanis felmerül, hogy melyik szerv folytassa le a nyomozást. A nehézséget az jelenti, hogy a versenyhatóság nem képes a szigorú büntetőeljárás garanciák betartására, míg a rendőrség, illetve a nyomozó hatóság nem rendelkezik azokkal a speciális közgazdasági ismeretekkel,⁵² amelyek az eredményes nyomozás érdekében elengedhetetlenek. A britek speciális megoldásként a csaláselleni hivatallal (SFO) együttműködő versenyhatóság modelljét alkalmazták, ugyanis az SFO rendelkezett a fenti tapasztalatok mindegyikével (bár a párhuzamos eljárásból fakadó nehézségeket nem tudták maradéktalanul kiküszöbölni).

A magyar megoldás szerint végül a GVH nem vált egy a Vám- és Pénzügyőrséghez hasonló nyomozati szervvé. Ezt nem csupán az a tény gátolta meg, hogy ehhez a büntetőeljárásról szóló törvény⁵³ módosítására lett volna szükség, hanem a megoldás rendszeridegen volta, a fent említett büntetőeljárás lefolytatásához szükséges ismeretek

⁵² Az közgazdaságtannak egy önálló részterületévé fejlődött tudomány, az ökonometria segítségével vizsgálhatók a gazdasági élet jelenségei a matematika, valószínűségszámítás és a statisztika eszközeivel.

⁵³ 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról (Be.)

hiánya és a kétféle eljárás összeegyeztetésének nehézsége is. Ezen kívül a korábbi tapasztalatok is (például az APEH esetében) az ellen szóltak, hogy egy közigazgatási szerv speciális nyomozati jogkört kapjon.

Így jelenleg a *rendőrség*, illetve az *ügyészség* járhat el nyomozó hatóságként a közbeszerzési és koncessziós eljárásban felmerülő versenyt korlátozó megállapodások gyanúja esetén. Sajnos ebben az esetben is felmerülhet a szakmai felkészületlenség hiánya, valamint további hátránnyá említhető, hogy így még inkább nő a bűnüldöző szervek leterheltsége.

Ezen kívül továbbra sem megoldott az esetleges párhuzamos eljárások időzítése, amely veszélyeztetheti a nyomozás eredményességét.

Ugyanakkor a nem oldódott meg teljesen a **bizonyítékok átadásának** kérdése sem.

A Tpvt. 2005. novemberi módosításával lehetősége nyílt az ügyésznek, valamint az ügyész engedélyével a nyomozó hatóságnak a versenyjogi eljárás irataiba való betekintésre.⁵⁴ A Tpvt. szövegét tanulmányozva felmerülhet az a kérdés, hogy vajon a „betekintés” fogalmába mi tartozik. Csupán tájékozódhatnak a nyomozó szervek, vagy értelmezhetjük ezt úgy is, hogy felhasználhatják ezeket a dokumentumokat saját eljárásuk során. A kérdést a Be. bizonyításról szóló VII. fejezete teszi egyértelművé. Itt ugyanis a bizonyítás eszközeiről szólva úgy rendelkezik, hogy

„A büntetőeljárásban fel lehet használni azokat az okiratokat és tárgyi bizonyítási eszközöket, amelyeket valamely hatóság - jogszabályban meghatározott feladatainak teljesítése során a hatáskörében eljárva - a büntetőeljárás megindítása előtt készített, illetőleg beszerzett.”⁵⁵

Ezzel azonban nem oldódik meg teljes mértékben a probléma, hiszen ez a rendelkezés egyrészt csak egy irányban teszi lehetővé a bizonyítékok átadását, és ebben az esetben előfordulhat az, hogy a versenyhatóság bizonyítékok hiányában nem képes megállapítani a jogsértést, míg a bíróság ugyanezért a cselekményért akár szabadságvesztést is kiszabhat. A nyomozó hatóságok tehát a törvény alapján felhasználhatják a versenyhatóság bizonyítékait,

⁵⁴ Tpvt. 55. § (2) bek.

⁵⁵ Be. 76. § (2) bek.

míg fordítva ez nem így van. Másrészt a rendelkezés csak a büntetőeljárás megindítása előtt készített, illetve beszerzett bizonyítási eszközre vonatkozik.

Azonban a nyomozó hatóságok által átvett bizonyítékok kérdése sem egyszerű. A GVH mint hatóság a Be. 171. § (2) bekezdése alapján „köteles a hatáskörében tudomására jutott bűncselekmény – ha az elkövető ismert, annak megjelölésével - feljelenteni”. Azonban a versenyjogi eljárásban jóval kevésbé szigorúak az eljárási garanciák, mint a büntetőeljárásban. Így előfordulhat, hogy a bizonyítéknak a GVH által történő megszerzése még a versenyjogi kívánalmaknak megfelelően történik, ám a nyomozó hatóságnak való átadásával már nem teljesülnek ezek a feltételek, és ez alkotmányossági aggályokat vethet fel.

Ezzel kapcsolatban lényeges kiemelni, hogy az önvádra kötelezés tilalmának versenyjogi értelmezése nem azonos a büntetőeljárásban érvényesülő önvád tilalmával, és az ügyvédi titoktartás (legal privilege) is hasonlóan szűk körűen került értelmezésre a gyakorlatban.⁵⁶

További problémát vethet fel az az eset, amikor egy többszereplős, összetett ügyben valamely ügyfél az egyik ügyben félként szerepel, ám a többiben nem. Ilyen esetben kérdéses, hogy honnan tudhatja meg, hogy az ellene felhasznált irat honnan származik, milyen módon gyakorolhatja iratbetekintési jogát, és hogy győződik meg arról, hogy mindkét hatóság jogosan szerezte-e be az őt érintő dokumentumokat. Ezzel a problémával nagyobb az esély a védekezéshez való jog csorbulására.

4. A közösségi jog kérdése

Az Európai Közösség alapelvei megkövetelik, hogy a nemzeti jog által szankcionált cselekmény a hasonló közösségi jogsértésekre is vonatkozzon.⁵⁷

Így például ha egy uniós tagállamban letelepedett vállalkozás egy magyar közbeszerzési eljárásban versenyt korlátozó megállapodást köt, akkor a magyar jogszabályok által meghatározott szankciót (jelen esetben a szabadságvesztést) vele szemben is alkalmazni kell.

⁵⁶ Ld. részletesebben: önvádra kötelezés tilalma – Orkem v Commission – C-374/87 [1989] E.C.R. 3283; a védelem szélesedésére utalóan – Saunders v United Kingdom – 19187/91 [1991] ECHR 65 (17. Dec. 1996); ügyvédi titoktartás – Akzo Nobel Chemicals Ltd and Akcros Chemicals Ltd v Commission – T-253/03 R (unreported)

⁵⁷ Ez az *effet utile* (azaz tényleges érvényesülés) elve.

Ilyen esetben az **információ átadásával** kapcsolatban figyelemmel kell lenni az 1/2003/EK irányelv az információcseréről szóló rendelkezéseire:

„Természetes személyekre történő szankció kiszabása esetén az (1) bekezdés szerint átadott információ csak akkor használható fel bizonyítékként, ha:

- az átadó hatóság joga a Szerződés 81. vagy 82. cikkének megsértésével kapcsolatban hasonló jellegű szankciót ír elő, vagy ennek hiányában
- az információt oly módon gyűjtötték össze, hogy a természetes személyek védelemhez fűződő jogának az átvevő hatóság nemzeti szabályaival azonos szintű védelmét vették figyelembe. Ebben az esetben azonban az átadott információt az átvevő hatóság nem használhatja fel szabadságvesztés büntetés kiszabására.”⁵⁸

5. A társadalmi megítélés kérdése

A versenyjogi jogsértések társadalmi megítélése soha nem volt egyértelmű. A versenyjog megszületésekor a századforduló előtt az Egyesült Államokban olyan társadalmi hangulat volt, amely kedvezett a szigorú versenyjogi szabályozásnak. A közvélemény az iparmágnásokkal szemben helyezkedett el, akik egyre növekvő vagyonukkal és hatalmukkal kivívták az átlagemberek ellenszenvét.

Európában nem teljesen ez volt a helyzet. Itt nem került sor a legtöbb versenysértő megállapodásban résztvevő vállalkozó szigorú felelősségre vonására, különösen nem a büntetőjogi szankciók területén. Ennek oka valószínűleg abban is rejlik, hogy a bírók többsége **nem találta** (és még ma sem találja) a versenyjogi jogsértéseket olyan **károsnak**, mint más bűncselekményeket. A cégigazgatókat általában nem tekintik kemény bűnözőknek, hanem inkább olyan alakoknak, akik kiemelkedő szereplői a jótékonyági eseményeknek és a társadalmi életnek.⁵⁹

Magyarország helyzete abból a szempontból más, hogy itt még nem igazán alakult ki magas szintű **versenykultúra**, különösen a kis- és középvállalkozói szinten. Ehhez még valószínűleg el kell telnie pár évnek. Jelenleg hazánkban sem igazán negatív a versenyjogba

⁵⁸ 1/2003/EK rendelet – 12. cikk (3) bek.

⁵⁹ D. Baker: To Indict or Not to Indict: Prosecutorial Discretion in Sherman Act Enforcement – Cornell Law Review (Vol. 63.) – p. 405.

ütköző magatartások megítélése, és bár a parlamenti képviselők hozzászólásaikban a további hatékony fellépéseket sürgetik a kartellekkel szemben, mégsem várható jelentős változás.

3. A versenyjog kriminalizációjának helyzete és jövője Európában

A versenyjog és a büntetőjogi jogkövetkezmények kapcsolata speciális kérdéseket vet fel Európában, melyek a kontinentális versenymodell sajátosságaival függenek össze. Az **európai szabályozás** alapvetően egy közigazgatási eljáráson alapuló rendszer, amely az igazgatási jogosítványok mellett a polgári jogi eszközök igénybevételére épül, és jóval nagyobb hangsúlyt fektet az ügy végeredményére, mint magára a viselkedésre.⁶⁰ Éppen ezért nem biztos, hogy sok sikert tartogat egy olyan amerikai megoldás átvétele, amely teljesen más alapokon nyugszik. Az amerikai modell az európaiaktól teljesen eltérő korban, más körülmények között jött létre, és éppen ezért fejlődése is más irányba mutat.

Ugyanakkor az európai versenyjogoknak nem csupán a koherens nemzeti jog megalkotására kell törekedniük, de figyelembe kell venniük azt is, hogy a belső jognak integrálódnia kell az európai versenypolitika általános céljaiba. Ez kettős követelményt támaszt a nemzeti jogalkotók elé, éppen ezért elengedhetetlen az alapos **előkészítő munka** egy új jogintézmény bevezetése előtt. Az előkészítés keretében meg kell vizsgálni a hazai jogrendszer által adott lehetőségeket, és azokat a problémákat, amelyek az új intézmény megjelenésével felmerülhetnek. Az előkészítő folyamat a részeként kellő mértékben figyelembe kell venni a külföldi tapasztalatokat is, hiszen így el lehet kerülni a rosszul sikerült megoldások adaptálását.

Mindezek fényében a magyar versenyjog kriminalizációjáról a következőket lehet megállapítani.

A versenyjoghoz fűződő büntetőjogi jogkövetkezmények bevezetése nem egyedülálló a magyar szabályozásban, hiszen világszerte egyre általánosabban érvényesülő tendenciáról van

⁶⁰ Julian M. Joshua: A Sherman Act Bridgehead in Europe, or a Ghost Ship in Mid-Atlantic? A Close Look at the United Kingdom Proposals to Criminalise Hardcore Conduct – European Competition Law Review (Vol. 23., Issue 5., May 2002) – p. 245.

szó. Azt azonban figyelembe kell venni, hogy az új szabályozási típus elterjedtségének mértéke nem feltétlenül garantálja az eredményességet. Attól, hogy sok ország joga alkalmazza a versenyjogi kriminalizációt, még nem biztos, hogy a vele elérni kívánt cél, azaz a kartellek visszaszorítása hatékonyan meg is valósul.

Megítélésem szerint a magyar versenyjog így egy olyan tendenciának esett áldozatául, amely (jelenleg) jogilag nincs kellően megalapozva. A Btk. módosítását megelőzően részletesebb átgondolásra, szélesebb körű kutatásokra és mérsékletességre lett volna szükség.

A külföldi tapasztalatok tanulmányozásával számos nehézség kiküszöbölhető lett volna. Az Egyesült Királyság példája erre remek lehetőséget adott, hiszen a kartell bűncselekményre kiszabható szabadságvesztés bevezetésekor ott is hasonló problémákkal álltak szemben, mint amivel a magyar jogalkotóknak itthon kellett szembesülniük. A brit versenyjogi rendszert túl nagy kihívásként érte az új szabályozás. A meglehetősen gyenge kartell-ellenes szabályozás számára túlzottan nagy lépés volt a kriminalizáció, ráadásul az intézményrendszer keretében felmerülő problémákat sem sikerült teljes mértékben tisztázni. A zsúfolt versenyjogi terepen bonyodalmakat okoznak a párhuzamos eljárások, és a bizonyítékok átadásának kérdésére sem sikerült megnyugtató választ találni.

Magyarországon szinte ugyanezek a problémák merültek fel. A versenyjogi szabályozás még nálunk sem készült fel egy ilyen radikális változásra. Ez nem csupán a kellően magas szintű versenykultúra hiányára vezethető vissza, hanem a már meglévő, történelmileg adott szervezetrendszer korlátaira is. Az intézményrendszer keretén belül nálunk is nehézséget okoz az igazgatási hatóság és a nyomozó hatóságok munkájának elkülönítése és összehangolása, valamint nem került kellő módon kidolgozásra a bizonyítékátadás módja sem.

Ezekkel a kérdésekkel kapcsolatban a szakértők és szakmabeliek javaslatainak megfontolására lett volna szükség. Lényegesnek tartom kihangsúlyozni, hogy egyes szakértők véleménye szerint nem önmagában a büntetőjogi szankció bevezetése jelent problémát, hanem az, hogy erre a megoldásra még nem elég készült fel a magyar versenyjog.

Ugyanakkor nem kerültek megfontolásra a büntetőjogi szankciók alternatívái sem. A versenyjogi szakértők által felvetett lehetőségek között olyan javaslatok szerepeltek, amelyek jogrendszerünkbe jobban illeszkedő megoldásokat vázoltak fel. Így talán nem lett volna szükség olyan rendszeridegen megoldások alkalmazására, amelyek indokolatlanul teszik bonyolulttá, és mindemellett kiszámíthatatlanabbá a magyar versenyjogot.

A büntetőjog a modern jogelmélet szerint *ultima ratio* jellegű, alkalmazására csak a legvégső esetben célszerű sort keríteni. Így az arányosság azt követelné meg, hogy a szankcióhoz mérten szélesebb mértékben álljon a vállalkozások rendelkezésére a védekezéshez való jog. Ilyen esetben azonban előfordulhat az, hogy a különböző jogágak különböző intézményei között nem sikerül megfelelően összehangolni az ügyintézését, és ezzel jelentős érdeksérelem keletkezhet.

A versenyjogi hatóságok és a nyomozó hatóságok közti hatékony és az eljárási jogokat megfelelő mértékben garantáló együttműködés kialakítása alapvető fontosságú lenne. Egyelőre úgy tűnik, hogy az európai nemzeti jogrendszerekben ez még nem valósult meg kellőképpen. Az amerikai mintára bevezetett szabadságvesztés büntetést nem sikerült megfelelően beilleszteni a versenyjog eltérő szerkezetű európai rendszerébe. A megfelelő jogi és szociológiai tanulmányok és kutatások figyelembevételével ez valószínűleg megelőzhető lett volna, és sikerülhetett volna olyan megoldást találni, amely (akár más büntetőjogi jogkövetkezmények alkalmazásával) jobb eredményre vezetett volna. A bűncselekmény jellegéhez jobban illeszkedő jogkövetkezmény nagyobb hatékonyságot eredményezhetne.

Ugyanakkor hiábavaló bármilyen szabályozás, ha a versenykorlátozó megállapodások felderítettségének aránya olyan alacsony, hogy az elkövetőknek alig kell számítaniuk a lebukásra. Ennek megváltoztatása érdekében a versenyhatóságoknak kiemelt figyelmet kell fordítaniuk a „versenyjogilag érzékeny” területekre. A kartellszempontról veszélyeztetett piacok (így például a cukor, liszt, cement, különböző ipari alapanyagok piaca és főleg az építőipar) ellenőrzésére még nagyobb erőket kell fordítani, hogy a preventív jelleg megfelelően érvényesülni tudjon.

A megoldások elméleti kidolgozása a jogtudomány feladata. Az elméleti megoldások azonban önmagukban mit sem érnek, ha nem társul melléjük olyan jogalkotói és jogalkalmazói szándék és apparátus, amely kellő mértékben érvényre is juttatja azokat.

A szakmai kutatások nagyobb mértékű támogatásával és figyelembevételével megelőzhető lenne a ténylegesen nem érvényesülő szabályok megalkotása, ugyanakkor mód nyílna olyan célravezetőbb megoldások kimunkálására is, amelyek valóban hozzájárulnak a versenyjog célkitűzéseinek hatékony érvényesítéséhez.

IRODALOMJEGYZÉK

Könyvek:

- Bárd Károly – Gellér Balázs – Ligeti Katalin – Margitán Éva – Wiener A. Imre:
Büntetőjog – Általános Rész (KJK-KERSZÖV Budapest, 2002)
- Belovics Ervin – Molnár Gábor – Sinku Pál: Büntetőjog – Különös Rész (HVG-ORAC
– Budapest, 2005)
- Berke B. – Boytha Gy. – Dienes-Oehm E. – Király M. – Martonyi J. (szerk): Az Európai
Közösség kereskedelmi joga (KJK-KERSZÖV – Budapest, 2003)
- Dán Judit: Bevezetés az Európai Közösség versenyjogába (JATE Press – Szeged, 2005)
- Ficzere L. – Forgács I. (szerk.): Magyar közigazgatási jog – Különös rész Európai Unió
kitekintéssel (Osiris – Budapest, 2004)

Folyóiratokban megjelent tanulmányok:

a) magyar tanulmányok

- Csépai Balázs – Ujvári Ákos: A versenyt korlátozó megállapodás közbeszerzési és
koncessziós eljárásban való büntethetőségének kérdésköre – Jogtudományi Közlöny
(2006/6)

b) külföldi tanulmányok

- Mark Furse – Susan Nash: Partners in Crime – the Cartel Offence in UK Law –
International Company and Commercial Law Review (Vol. 15., Issue 5., May 2004) p.
138-153.
- Julian M. Joshua: A Sherman Act Bridgehead in Europe, or a Ghost Ship in Mid-
Atlantic? A Close Look at the United Kingdom Proposals to Criminalise Hardcore
Conduct – European Competition Law Review (Vol. 23., Issue 5., May 2002) p. 231-
245.
- Julian M. Joshua: The UK's new Cartel Offence and its Implications for EC
Competition Law: a tangled web – European Law Review (Vol.28., No. 5., Oct. 2003)
p. 620-641.
- Renato Nazzini: Criminalisation of Cartels and Concurrent Proceedings – European
Competition Law Review (Vol. 24., Issue 10., Oct. 2003) p. 483-489.

Világháló:

a) adatbázisok

<http://index.hu/gazdasag/magyar/verseny0831/>

Börtön várhat a kartellezőkre – Interjú Tóth Tihamérral, a Gazdasági Versenyhivatal elnökhelyettesével, a Versenytanács elnökével (2004. szept. 8.)

http://www.versenyjog.hu/hun/doc/Mas_szankciok_felvetese.doc

Hargita Árpád: A versenyjogi jogsértések büntetőjogi szankcionálásának kérdésköre

b) honlapok

<http://www.freshfields.com/en.asp> - Freshfields Brockhaus Deringer International Law Firm

http://www.gettingthedealthrough.com/main_fs.cfm?book=Cartel_Regulation

Getting The Deal Through – The Official Research Partner of the International Bar Association

<http://www.gvh.hu/> - Gazdasági Versenyhivatal

<http://www.mkogy.hu/> - Az Ország Háza

<http://www.oft.gov.uk/htm> - Office of Fair Trading – United Kingdom

<http://www.opsi.gov.uk/> - Office of Public Sector Information – United Kingdom

<http://www.sbgk.hu/> - S.B.G.&K Szabadalmi és Ügyvédi Irodák

<http://www.versenyjog.hu> - Magyar Versenyjogi Egyesület

Jogszabályok:

a) külföldi jogszabályok

Competition Act 1998 – United Kingdom

Enterprise Act 2002 – United Kingdom

b) magyar jogszabályok

1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről

1996. évi LVII. törvény a tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozó magatartás tilalmáról

1997. évi CXLIV. törvény a gazdasági társaságokról

1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról

2001. évi CIV. törvény a jogi személlyel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedésekről

2003. évi CXXIX. törvény a közbeszerzésekről

2005. évi LXXXIII. törvény a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvény hatálybalépésével összefüggő egyes törvények módosításáról

2005. évi XCI. törvény a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény és más törvények módosításáról (és annak indokolása)

2006. évi IV. törvény a gazdasági társaságokról

Egyéb dokumentumok:

A Gazdasági Versenyhivatal elnökének beszámolója az Országgyűlés részére 2004-ről

A GVH elnökének és a GVH Versenytanácsa elnökének 3/2003. számú közleménye a kartellek feltárását segítő engedékenységi politika alkalmazásáról

A GVH elnökének és a GVH Versenytanácsa elnökének 1/2004. számú a kartellek feltárását segítő engedékenységi politika feltételeinek átmeneti könnyítéséről szóló közleménye

Tájékoztató a kartellek feltárását segítő engedékenységi politika alkalmazásáról a GVH elnöke és a GVH Versenytanácsának elnöke által kiadott 3/2003. számú közleményéhez kapcsolódó egyes kérdésekről